

Zamecki, Stefan

"A Brief History of Science", A. Rupert Hall, Marie Boas Hall, Iowa 1988 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/2, 169-171

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

A.Rupert Hall, Marie Boas Hall: *A Brief History of Science*. Iowa 1988. Iowa State University Press, Ames, ss. 352.

Książka stanowi wznowienie pracy pod tym samym tytułem, wydanej w serii Signet Science Library Book przez New American Library w 1964 r. w Nowym Jorku. Składa się z pięciu części, te zaś obejmują osiemnaście rozdziałów: I. *Philosophy and Physics in the Ancient World*: 1. *The Oldest Civilizations*; 2. *The Greek View of the World*; 3. *The Mathematical Way in Antiquity*; 4. *The End of the Ancient World*; II. *Philosophy and Physics in Medieval Europe*: 5. *Europe Rediscovered Its Past*; 6. *The Rise and Fall of Aristotle*; III. *Biological Knowledge before the Microscope*: 7. *The Description of Living Things*; 8. *The Fabric of Human Body*; IV. *The Scientific Revolution*: 9. *The Universe of Matter and Number*: 10. *Let the Experiment Be Tried*; 11. *The Beginnings of Biology*; V. *The Establishment of Science in the West*: 12. *Science and Society*; 13. *Nature, Time, and Man*; 14. *The Science of Life*; 15. *New Light on Old Matter*; 16. *The Atom Conquers Chemistry*; 17. *From Positivism to Uncertainty*; 18. *The Century of Paradoxes*. Całość dopełniają: *Notes* (są to przypisy literaturowe prawie do każdego rozdziału), *Further Reading* (wykazy pozycji wartych dodatkowej lektury) oraz *Index* (mieszany: nazwisk i przedmiotowy).

Problematyka tej książki oczywiście jest znana profesjonalnym historykom dziedziny nauki, zaś pisarstwo obojga autorów nie obce polskim czytelnikom. Przypomnę, że książka A.Ruperta Halla *The Scientific Revolution. 1500-1800. The Formation of the Modern Scientific Attitude* (1954; 1962) doczekała się w Polsce przekładu¹ i bywa dość często cytowana przez badaczy dziejów dziedziny nauki.

¹ Por. A.Rupert Hall: *Rewolucja naukowa. 1500-1800. Kształtowanie się nowożytnej postawy naukowej*. Przełożył: Tadeusz Zembrzuski. Warszawa 1966. Instytut Wydawniczy PAX.

Ramy czasowe książki są nader obszerne, albowiem wykładany w niej materiał faktów sięga XX w.; co się zaś tyczy zakresu tematycznego, to można orzec, że książka dotyczy dziejów szerokiego *spectrum* subdziedzin nauki. Wszystko to sprawia, że publikację tę można zaliczyć do kategorii popularno-naukowych syntez, co wcale nie znaczy, że jest to praca łatwa w odbiorze w poszczególnych fragmentach dla niespecjalistów. Życzyłbym wszystkim miłośnikom popularno-naukowych syntez z zakresu historii dziedziny nauki takiego poziomu dostępnych lektur, jak ten, który reprezentuje książka A. Ruperta Halla i Marie Boas Hall! Niezależnie od tej pochlebnej uwagi w odniesieniu do całości książki, można by wysunąć zarzuty pod adresem poszczególnych jej fragmentów. Ale jest to z pewnością cena do zapłacenia przez tych, którzy odważą się pisać syntezę całości dziejów dziedziny nauki. Na przykład wysiłkom klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX w., zagadnieniu szczegółowemu, ale wszak nader ważkiemu, autorzy poświęcili zaledwie pół strony (por. s. 280), gdy inni (także w pracach popularno-naukowych, nie mówiąc już o studiach ambitniejszych) wolą bardziej *analytyczne* podejścia, pisząc na ten temat książki. Mimo tej uwagi twierdzę, że historia subdziedziny chemii jest w sposób interesujący reprezentowana w książce.

Nie bardzo wiadomo w jakim celu pisane są książki typu *A Brief History of Science*. Dodam, że jej odpowiednikiem, oczywiście bardziej szczegółowym w wykonaniu, na terenie, na przykład, historii subdziedziny chemii jest popularno-naukowa synteza J.R. Partingtona *Short History of Chemistry* (1951); wiele podobnych prac napisano o dziejach subdziedziny fizyki, biologii etc. Można sądzić, że odbiorcami tych syntez są ludzie, którym potrzebna jest szybka informacja, z natury rzeczy niezbyt precyzyjna, o faktach uznawanych za podstawowe w historii takiej czy innej subdziedziny nauki. Opisy faktów z dziejów subdziedziny chemii, a zapewne podobnie jest w przypadku faktów z dziejów innych subdziedzin, nie są pod względem interpretacyjnym nazbyt wyrafinowane. Zresztą od książek popularno-naukowych z dziejów dziedziny nauki trudno wymagać interpretacyjnego wyrafinowania, zwłaszcza gdy ma to być książka *całościowa* pod względem swego zakresu rozważań.

Mając na uwadze powyższą przestrożę, w czasie lektury książki starałem się stosować bardzo liberalne kryteria oceny — by tak rzec — na miarę szczegółowości syntezy całości dziejów dziedziny nauki. Chciałem się dowiedzieć, na przykład, co autorzy mają do powiedzenia *explicite* w czwartej części książki zatytułowanej *The Scientific Revolution* (s. 137-212) na temat tego właśnie, co sami nazywają „Rewolucją Naukową”.

Znalazłem wyłącznie następujące konstatacje, które cytuję w języku oryginału: „Only the first step to a scientific revolution was taken by Copernicus, despite the magnitude of his daring assumption that the Sun stand still” (s. 141); „The scientific revolution, properly speaking, consisted first of the identification of these terms (matter and motion), then the discovery of more and more instances of rational connections between them and actual phenomena” (s. 168); „(...)natural metaphysics of the scientific revolution had produced a mechanistic, mechanical form of physical theory that corresponded excellently with known facts” (s. 168-9); „(...) Lavoisier revolutionized the concepts and intellectual analysis of chemistry, not its empirical date” (s. 196). W szczególności chciałem rozstrzygnąć, co autorzy chcieli powiedzieć — zgodnie z powyższym — głosząc, że Lavoisier coś „zrewolucjonizował”. Ale, niestety, nie dowiedziałem się. Oszczędność w słowie autorów na poziomie ogólnej refleksji metanaukowej sprawia, że czytelnik o skłonnościach analitycznych być może zechce zadać pytanie: jeżeli autorzy w gruncie rzeczy stronią od „bolszewickiej” terminologii czy retoryki, to dlaczego pozostawili w swej książce jej resztki w postaci tytułu jednej z części i kilku zaledwie zdań, w których występuje wyrażenie „Rewolucja Naukowa” (*The Scientific Revolution*)? Wydaje się, że uczynili tak ulegając — jakby powiedział Francis Bacon — „złudzeniom rynku” (*idola fori*) spowodowanym przez mowę. Gdyby tytuł części czwartej zastąpić sformułowaniem podtytułu cytowanej wcześniej książki A. Ruperta Halla (1954; 1962), a mianowicie *The Formation of the Modern Scientific Attitude*, wówczas czytelnicy nie potrzebowaliby się zastanawiać nad tym, dlaczego autorzy posługują się imieniem własnym „Rewolucja Naukowa” (*The Scientific Revolution*), gdy dziś wiadomo, że bywa ono odbierane raczej nie jako imię własne, a jako wyrażenie o konotacji ogólnej, a więc zapewne potencjalnie dającym się wykorzystać do opisu wydarzeń nie tylko z lat 1500-1800.

Niezależnie od powyższych uwag, z pewnością dyskusyjnych, a według niektórych czytelników wręcz zbędnych, oceniam wysoko książkę A. Ruperta Halla i Marie Boas Hall jako publikację o charakterze popularno-naukowym. Nie jest to z mojej strony kokieteria, którą w końcu nie mam powodu epatować czytelników na łamach periodyku o uznanej renomie w skali międzynarodowej.

Stefan Zamecki
(Warszawa)